

О. Р. Ящищак*

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ВІДПОВІДНОСТІ З НОРМАМИ ТА ПРИНЦИПАМИ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ

Після тривалої перерви в переговорах по приєднанню України до Світової Організації Торгівлі (СОТ), у червні 2000 року відбулось чергове сьоме засідання Робочої групи по приєднанню України до СОТ. Починаючи з цього періоду почали відбуватись значні зміни законодавства України, спрямовані на гармонізацію у відповідності до вимог ГАТТ/СОТ. На восьмому засіданні Робочої групи Україною було надано план першочергових заходів з метою гармонізації законодавства у відповідності до вимог системи угод ГАТТ/СОТ. Планом першочергових заходів було передбачено введення в дію визначеного переліку проєктів законів з метою вирішення пріоритетних питань гармонізації національного законодавства.

Проблематика адаптації законодавства України про фінансові послуги широко обговорюється у науковій літературі, зокрема у працях: О. А. Данильчука, П. Т. Геги, М. І. Савлука, В. П. Ходаківської, М. М. Агаркова; А. Б. Альтшуллера, М. І. Брагінського, В. П. Грибанова, Л. Г. Ефімової, Р. Давида, К. Цвайгерта, Дж. Гольда, Ф. Вуда, Ф. Канна, Г. Бермана, Дж. Фридланда, Р. Циммерманна, І. Шихата та ін.

Вимоги до законодавства країн-членів СОТ та країн, що мають намір приєднатись до цієї організації, формалізовані в Угодах Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів 1994 року.

У відповідності до Плану першочергових заходів у фінансовій сфері економіки необхідно було забезпечити скасування обмежень у доступі до національного ринку іноземних страхових компаній, фінансових установ (інвестиційних фондів і компаній, кредитних спілок, ломбардів, лізингових компаній, довірчих товариств та ін), банківських установ, а також скасування вимог українського громадянства для можливості заняття аудиторською та адвокатською діяльністю на території України¹. Слід зазначити, що виконання вимог Угоди про фінансові послуги є обов'язковим тільки у разі прийняття Україною відповідних зобов'язань за цією Угодою при вступі до СОТ, які будуть формалізовані у Розкладі України. У разі, якщо в Розкладі України не будуть визначені зобов'язання щодо скасування будь-яких обмежень на національному ринку послуг для іноземних фінансових компаній, вимоги Угоди про фінансові послуги відповідно не будуть обов'язковими для виконання.

До прийняття Закону України "Про страхування" в новій редакції він² містив положення, які не відповідали пункту f параграфу 2 ст. 16 Угоди про фінансові послуги³, якою передбачено необхідність скасування країнами-членами СОТ обмежень на участь іноземного капіталу у формі обмеження максимального відсотка іноземного володіння акціями або загальної вартості індивідуальних чи сукупних іноземних інвестицій, а також передбачена вимога надання національного режиму при поставці послуг (ст. 17 Угоди). Згідно з попередньою редакцією Закону, страхова діяльність в Україні здійснювалася виключно страховиками — резидентами України, а загальна частка іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному фонді страховика не повинна була перевищувати 49 відсотків. У новій редакції Закону⁴ було виключено положення, згідно з яким загальна частка іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному фонді страховика не повинна перевищувати 49 відсотків, але положення щодо того, що страхова діяльність

© Ящищак О. Р., 2008

* викладач кафедри правового регулювання економіки та правознавства Тернопільського національного економічного університету

¹ Маргив В. И. Правотворчество международных организаций. — М: Майкоп, 1998. — С. 45.

² ВВР. — 1996. — № 18. — Ст. 78.

³ Гармонізація українського законодавства у відповідності з нормами і принципами Світової Організації Торгівлі [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2004/fem/petrosyan/library/art10.htm>.

⁴ ВВР. — 2001. — № 44. — Ст. 1951.

в Україні здійснюється виключно страховиками — резидентами України, залишилося в чинній на сьогодні редакції Закону. Таким чином нова редакція Закону встановляє більш сприятливі умови для доступу до українського ринку страхованих послуг, але повністю не надає національного режиму іноземним страховим компаніям⁵.

В Законі України “Про аудиторську діяльність”⁶ містилася вимога щодо громадянства України для можливості зайняття аудиторською діяльністю, що не відповідало положенням ст. 16 “Доступ до ринку” та ст. 17 “Національний режим” Угоди щодо необхідності надання доступу до ринку послуг, в тому числі і аудиторських, громадянам іноземних держав. З прийняттям 6 липня 2005 року Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про аудиторську діяльність”⁷ ці обмеження припинено.

Вступ України до Світової Організації Торгівлі супроводжувався також внесенням змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність”⁸, адже Закон забороняв створення на території України філій іноземних банків, що не відповідає вимогам ст. 17 Угоди, якою передбачено необхідність надання національного режиму іноземним компаніям, в тому числі банкам, при поставці послуг шляхом комерційної присутності⁹. Однак 16 листопада 2006 року було прийнято Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність”¹⁰, відповідно до ст. 24 якого іноземні банки мають право відкривати філії та представництва на території України. Іноземний банк має право на відкриття філії в Україні за таких умов:

1) держава, в якій зареєстровано іноземний банк, належить до держав, які беруть участь у міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також співпрацює із Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF);

2) банківський нагляд у державі, в якій зареєстровано іноземний банк, відповідає Основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду;

3) між Національним банком України та органом банківського нагляду держави, в якій зареєстровано іноземний банк, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов;

4) мінімальний розмір приписного капіталу філії на момент її акредитації є не меншим 10 млн. євро;

5) наявність письмового зобов’язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов’язань, які виникли у зв’язку з діяльністю його філії на території України. Акредитацію філій іноземних банків в Україні здійснює Національний банк України. Акредитація філії іноземного банку здійснюється шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків та видачі банківської ліцензії.

Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг”¹¹ встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг банками, кредитними спілками, ломбардами, лізинговими компаніями, довірчими товариствами, страховими компаніями, установами накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційними фондами і компаніями та іншими юридичними особами, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг. Ст. 9 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” передбачено, що у разі створення фінансової установи статутний (пайовий) капітал повинен бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України. Це положення суперечить ст.ст. 16 та 17 Угоди про фінансові послуги щодо необхідності надання доступу до ринку та встановлення національного режиму для іноземних компаній.

⁵ Талалаев Л. Н. Право международных договоров с участием международных организаций. — М., 1999. — С. 135.

⁶ ВВР. — 1993. — № 23. — Ст. 243.

⁷ ОВУ. — 2005. — № 30. — Ст. 1773.

⁸ ОВУ. — 2001. — № 1-2 (частина 1). — Ст. 1.

⁹ Voitovich S. A. International economic organizations in the international legal process. — Dordrecht, 1995. — p. 76.

¹⁰ ОВУ. — 2006. — № 49. — Ст. 3241.

¹¹ ОВУ. — 2001. — № 32. — Ст. 1457.

Таким чином, у сфері фінансових послуг Україна узяла на себе обширні зобов'язання, що припускають високий рівень лібералізації відносно секторів, які представляють інтерес для компаній із США. Філіали американських банків і брокерських контор на Україні буде дозволено створювати з моменту її вступу у СОТ, страхових компаній — через 5 років після вступу. Очевидне прагнення України вступити до СОТ раніше Росії примушує серйозно задуматися про реальну ціну входження України в цю міжнародну організацію, а також про можливі наслідки для української економіки. Несподівано швидко завершення переговорів з найбільш складним торговим партнером — США може насправді означати значні поступки з боку України.

Тим часом, сам факт приєднання до СОТ країн з ринками, що формуються, до яких відноситься і Україна, несе в собі не тільки певні переваги, але і серйозні проблеми і труднощі для багатьох секторів економіки. Йдеться про ступінь відвертості національних фінансових ринків для доступу іноземних учасників. Очевидно, що наслідки вступу у СОТ для фінансової системи України виявляться вельми неоднозначними. Зазвичай коментарі зводяться до наступного: з приходом іноземних учасників ринку відбудеться підвищення рівня конкуренції, що призведе до зникнення ряду неконкурентоздатних банків, але дозволить підвищити рівень і якість банківського обслуговування, а також за рахунок зниження вартості кредиту і збільшення об'ємів кредитування дозволить наситити економіку необхідними фінансовими ресурсами. Проте детальніший аналіз дозволяє виявити ряд проблем і негативних наслідків в середньо- і довгостроковій перспективі. Подивимося лише на деякі параметри української фінансової системи. У країні діють 165 банків, близько 400 страхових компаній і більше 600 кредитних союзів. За оцінками експертів, багато банків і страхових компаній є "кишеньковими", обслуговуючими інтереси своїх акціонерів, активно працюють не більше 40-50 кредитних союзів. Унаслідок нерозвиненості фондового ринку україн мало інвестиційних компаній. Спеціалізовані фінансово-кредитні установи — іпотечні, кооперативні, торгові, клірингові, пенсійні та інші — практично відсутні. Середній банк володіє активами у розмірі 200 млн. євро (у країнах євросони — 2-3 млрд. євро). За експертними оцінками всього 15 банків країни володіють необхідним капіталом, достатнім для видачі одному позичальникові кредиту в розмірі понад 10 млн. євро, і лише 3 банки можуть видати кредит в 50 млн. євро. При цьому за 2005 р. питома вага іноземних інвестицій в статутному капіталі українських банків виросла з 9,6 % до 19,5 % і складає в даний час 23 %. За наявними оцінками вже найближчим часом частка іноземного капіталу в банківській системі досягне 30 %. Можливість для іноземних кредитних організацій відкривати безпосередньо свої філіали на території України ставить українські банки в свідомо нерівні конкурентні умови. Крупні зарубіжні фінансові структури, маючи розгалужену філіальну мережу в багатьох країнах і регіонах світу, мають можливість оптимізувати свої витрати і знижувати ризики. Українська банківська система значно поступається банківським системам багатьох майбутніх колег по СОТ (вся банківська система країни за своїм розміром рівна п'ятому по величині активів банку Польщі), відрізняється високим рівнем ризику і низькою капіталізацією. Теоретично виходом з положення могла б стати розробка і реалізація концепції розвитку банківського сектора, що передбачає підвищення його капіталізації і конкурентоспроможності (зокрема при державній підтримці) протягом якогось перехідного періоду (5-10 років). Це дозволило б при вступі країни у СОТ запобігти переходу української банківської системи під контроль іноземного капіталу і зберегти національний економічний суверенітет у даній області. Найбільш раціональним у зв'язку з цим представляється підхід по оптимальному вбудовуванню іноземних фінансових структур в національну економіку. Повне відкриття ринку фінансових послуг без якого-небудь перехідного періоду або обмежень, враховуючи неконкурентоспроможність більшості українських банків і інших фінансово-кредитних установ, дозволяє припустити як найбільш вірогідні такі наслідки:

— перехід найбільш надійних і кредитоспроможних клієнтів на обслуговування в іноземні банки і витіснення національних банків в менш прибуткові і ризиковані сегменти ринку;

— скорочення ресурсної бази українських банків і, як наслідок, зниження ними об'ємів кредитування економіки, а значить можливості фінансування і розвитку національного виробництва;

— пониження депозитних ставок (а значить, і доходів вкладників) і скорочення доходів бюджету від банківського бізнесу (філіали платять податки в країні свого походження).

Крім того, слід враховувати потенційні загрози для національної грошово-кредитної, фінансово-бюджетної і інвестиційної системи:

— практично повна втрата контролю над національним банківським ринком;

— послаблення контролю над валютним ринком країни з боку НБУ (крупні іноземні гравці можуть значно впливати на валютний курс;

— в умовах, коли в країні до початку 2007 р. прогнозується дефіцит торгового балансу у розмірі 2 млрд. дол., а значення валового зовнішнього боргу складає близько 45 % ВВП, потенційні передумови валютно-фінансової кризи в наявності);

— банкрутство ряду національних банків, що не зуміли витримати конкуренції з іноземними структурами (більшими, такими, що володіють значним досвідом роботи, необхідними ресурсами і сучасними технологіями ведення банківського бізнесу).

Крім можливих втрат депозитів, це спричинить зниження рівня довіри населення до національної банківської системи, що може послабити і без того невисокі конкурентні позиції українських банків, а також зростання залежності економіки країни від іноземного капіталу. Причому у разі істотних змін, що зачіпають політичну і економічну сфери країни, можливий вплив іноземного капіталу, який може спровокувати внутрішню економічну кризу, можливе стимулювання іноземними банками розвитку свого національного бізнесу на території України без урахування місцевих інтересів і в збиток розвитку вітчизняної економіки. Досвід функціонування іноземних банків на території багатьох держав показує, що в своїй діяльності вони віддають перевагу задоволенню інтересів держави походження капіталу, а не країни базування — враховуючи сучасний рівень розвитку української економіки, вона є хорошим майданчиком для припливу спекулятивного капіталу, який має властивість швидко переміщатися, підсилюючи і без того нестабільну обстановку — повне відкриття національного страхового ринку для іноземного капіталу в умовах, коли українські компанії значно поступаються західним конкурентам по капіталу, масштабу і асортименту операцій, умовах для прискореного розвитку, також загрожує повною втратою національного страхового ринку (а також доходів від цієї галузі). У даному контексті рішення питання про допуск філіалів іноземних фінансово-кредитних установ набуває особливої значущості у зв'язку з тим, що фактично йдеться про вибір шляху розвитку — збереження і розвиток національної банківської системи як атрибуту суверенної держави або ж про практично повну відмову від такої і підвищення рівня залежності економіки країни від міжнародного капіталу.

Отже, входження України до Світової Організації Торгівлі передбачає зміну засад економічної політики, докорінне реформування інститутів публічної влади. Йдеться, перш за все, про неминуче підвищення ролі Кабінету Міністрів у здійсненні виконавчої влади, зміну засад і напрямів діяльності уряду, забезпечення прозорості процесу прийняття політичних та управлінських рішень, а також зміну форм і методів реалізації парламентом контрольних процедур. Актуальними залишаються питання неузгодженості дій органів виконавчої влади у сфері адаптації, відсутності механізму контролю Верховної Ради за відповідністю українського законодавства та законопроектів, що знаходяться на розгляді парламенту, правилам і нормам СОТ, невідомості механізму запобігання прийняттю рішень, які суперечать вимогам Світової Організації Торгівлі та положенням законодавства ЄС.

Стаття рекомендована до друку кафедрою правового регулювання економіки та правознавства Тернопільського національного економічного університету (протокол № 8 від 11 квітня 2008 року)

